

הפציעה הלא מדוברת: על פציעה מוסרית במלחמת חרבות ברזל יואב לויןשטיין ודנה פחימה

מהי פציעה מוסרית?

החל מהשבעה באוקטובר אזרחים ואנשי כוחות ביטחון רבים נחשפים לאירועים אשר מסכנים את חייהם ואת חיי הקרובים אליהם ועלולים כתוצאה מכך לפתח מצוקה נפשית חמורה הכוללת גם הפרעה פוסט טראומתית. אך, לוחמים אינם רק חשופים לאירועים טראומטיים, אלא מבצעים בעצמם פעולות של הרג, פציעה והרס. למרות ההזדהות עם מטרות הלחימה והמוטיבציה הגבוהה לקחת חלק במערכה, לוחמים עשויים לבצע, להיות עדים, או להיכשל במניעת אירועים אשר סותרים עמוקות את עקרונותיהם המוסריים וציפיותיהם מעצמם (Litz et al., 2009). כמו כן, לוחמים עשויים לחוות גם תחושות של בגידה ממנהיגים או מאנשים בעמדות כוח וסמכות או מעמיתים אשר יובילו לפציעה מוסרית אשר מאופיינת בתגובות רגשיות כמו אשמה, בושה, גועל, וכעס (Farnsworth et al., 2014; Shay, 2014).

התפיסה הרווחת כיום להבנת פציעה מוסרית פותח על לידז ועמיתיו (2009). על פי מודל זה, פציעה מוסרית מתחילה בחשיפה לאירועים בעלי פוטנציאל לפגיעה מוסרית (PMIE – potentially morally injurious events), אשר נחלקים לשלושה תחומים:

אירועי עצמי (PMIE-self) - פעולות שנעשו או לא נעשו (למשל אי מניעה של פעולות) על ידי האדם עצמו, אשר נוגדות את עולמו הערכי והמוסרי.

אירועי אחר (PMIE-other) - חשיפה ישירה ועקיפה להתנהגויות ופעולות של אחרים הנוגדים את הקוד המוסרי של האדם.

אירועי בגידה (PMIE-betrayal) - חשיפה למפקדים או מנהיגים, אשר פועלים באופן לא מוסרי.

מדובר כמובן, בחוויה הסובייקטיבית של האירועים, חוויה אשר מעוצבת על פי עולמו הערכי של האדם. בכך, מגולם האתגר בהתמודדות עם תופעה זו, מתוך קבוצה של פרטים הנחשפים לאותו אירוע אובייקטיבי, למשל בעת מעצר של מחבל מבוקש, רק אחד הלוחמים, יזכור את הילדה הקטנה והמפוחדת שחזתה בכניסת הלוחמים בעוד שאר הלוחמים, השאר יתמקדו בהצלחת המשימה.

הספרות המדעית והקלינית בנושא, התמקדה עד כה לרב בלוחמים בשירות צבאי (Active service members) וחיילים משוחררים (Veterans), אשר מעצם תפקידם ושירותם נחשפים למגוון רחב של אירועים בעלי פוטנציאל לפגיעה מוסרית. מחקרים מראים שמשימות צבאיות בסביבה אזרחית, אשר בה הגבולות מעורפלים, דהיינו אויב ואזרחים נמצאים באותו המרחב, הינם גורם סיכון לחשיפה לאירועים בעלי פוטנציאל לפגיעה מוסרית. בעידן פוסט-קורונה, התגברה המודעות לפגיעה מוסרית בקרב צוות רפואי, עובדים סוציאליים ואנשי רווחה (Zerach & Levi-Belz, 2021).

השלכותיה של פגיעה מוסרית

אצל אדם הנחשף לאירועי פגיעה מוסרית מתקיים תהליך פנימי העלול להוביל למגוון השלכות חמורות. הדיסוננס המוסרי המשמעותי המתרחש בקרב חלק מהנחשפים, מאתגר את הנחות היסוד של מהו טוב ומהו רע. כמו כן, ככל שעובר זמן מהחשיפה לאירוע, עלולה להיווצר הכללה של האדם לגבי עצמו ומהותו, לגבי סביבתו ולגבי העולם. במגוון מחקרים לאורך העשור האחרון, הודגם קשר בין חשיפה לאירועים מסוג זה, להתפתחות של סימפטומים דיכאוניים, שימוש בחומרים ואף להתגברות של אובדנות.

לפגיעה מוסרית ולהפרעה פוסט טראומתית יש מאפיינים דומים, תרשים מספר אחד מדגים את המרכזיים ביניהם:

המלצות לפרקטיקה: טיפול בפציעה מוסרית

- אשמה ובושה, כתוצאה מפציעה מוסרית, אשר לא מטופלים בשלבים מוקדמים עלולים להוביל לקשיים פסיכולוגיים המלווים בהיבטים חברתיים, בין אישיים, תפקודיים ורוחניים.
- טיפול בפציעה מוסרית טומנת בחובה מספר אתגרים אשר מקשים על הטיפול ודורשים את תשומת ליבו של המטפל. ראשית, תחושות אשמה ופחד משיפוטיות עלולות להתעורר במטופל ולהקשות עליו מלשתף בחופשיות. שנית, המטופל עלול להאמין שלא מגיע לו להרגיש טוב יותר ולכן להימנע משיתוף פעולה מלא בטיפול או לעסוק בהתנהגות של חבלה עצמית במערכות יחסים, בעבודה או בתחומי חיים אחרים. התנהגות כזו עשויה להוות סימן שקיימת פציעה מוסרית שהמטופל לא שיתף אודותיה.
- העבודה עם פציעה מוסרית דורשת מהמטפל להמצא בעמדה בלתי שיפוטית, מקבלת ואמפטית כלפי המטופל. חשוב שהמטפל יהיה עירני להנחותיו המוקדמות בנוגע לערכים מוסריים ולרוחניות. בשנים האחרונות התפתחו מספר פרוטוקולים ייעודיים לטיפול בפציעה מוסרית אשר יעילותם עדיין נבדקות (Fransworth et al., 2017; Gray et al., 2012; Maguen et al., 2017).
- שני פרוטוקולים טיפוליים אשר נמצאים בשימוש בשנים האחרונות בקרב אנשי כוחות ביטחון הינם: Adaptive Disclosure (Gray et al., 2012) ו-Cognitive Processing Therapy (Raines et al., 2023). הפרוטוקולים בעלי בסיס קוגניטיבי התנהגותי וממוקדות בשיתוף ועיבוד חוויות הלחימה בדגש על חשיפה לאירועים מסכני חיים ואירועים בעלי פוטנציאל לפציעה מוסרית, כל זאת בסביבה טיפולית ומתוך הבנה כי הטיפול נועד להכניס להתמודדות נוספת עם אירועים מסוג זה, בשל תפקידם המקצועי של המטופלים.

*הכותבים, יואב לוינשטיין ודנה פחימה הנם דוקטורנטים בבית הספר לעבודה סוציאלית.

מקורות

Farnsworth, J. K., Drescher, K. D., Nieuwsma, J. A., Walser, R. B., & Currier, J. M. (2014). The role of moral emotions in military trauma: Implications for the study and treatment of moral injury. *Review of General Psychology, 18*(4), 249-262, <https://doi.org/10.1037/gpro000018>

Gray, M. J., Schorr, Y., Nash, W., Lebowitz, L., Amidon, A., Lansing, A., Maglion, M., Lang, A. J., & Litz, B. T. (2012). Adaptive disclosure: An open trial of a novel exposure-based intervention for servicemembers with combat-related psychological stress injuries. *Behavior Therapy, 43*(2), 407-415. <https://doi.org/10.1016/j.beth.2011.09.001>

Litz, B. T., Stein, N., Delaney, E., Lebowitz, L., Nash, W. P., Silva, C., & Maguen, S. (2009). Moral injury and moral repair in war veterans: A preliminary model and intervention strategy. *Clinical psychology review*, 29(8), 695-706.

Maguen, S., Burkman, K., Madden, E., Dinh, J., Bosch, J., Keyser, J., Schmitz, M., & Neylan, T. C. (2017). Impact of killing in war: A randomized, controlled pilot trial. *Journal of Clinical Psychology*, 73(9), 997-1012. <https://doi.org/10.1002/jclp.22471>

Raines, A. M., Clauss, K., Schafer, K. M., Shapiro, M. O., Houtsma, C., Boffa, J. W., ... & Franklin, C. L. (2023). Cognitive Processing Therapy: A Meta-analytic Review Among Veterans and Military Personnel with PTSD. *Cognitive Therapy and Research*, 1-10.

Shay, J. (2014). Moral injury. *Psychoanalytic psychology*, 31(2), 182.
<https://doi.org/10.1037/a0036090>

Zerach, G., & Levi-Belz, Y. (2021). Moral injury and mental health outcomes among Israeli health and social care workers during the COVID-19 pandemic: A latent class analysis approach. *European Journal of Psychotraumatology*, 12(1), 1945749.

